

УДК 336.125

А.В. Ніконов, аспірант

Черкаський державний технологічний університет

Вимір та оцінка інвестиційної привабливості нафтогазового комплексу

В даній статті визначено ключові проблеми інвестування нафтогазового комплексу в Україні та його особливості. Обґрунтовано визначальну роль інвестиційної діяльності підприємств нафтогазової сфери у забезпеченні їх конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, розроблено стратегічні пріоритети функціонування нафтогазового комплексу, які покликані забезпечити нарощування його ресурсно-економічного потенціалу та прискорене зростання на довгостроковій основі. **нафтогазовий комплекс, інвестиційна діяльність, інвестиційна привабливість, надровикористання, стратегічні пріоритети**

Економічна криза, яка проявляється у всіх сферах національної економіки, найбільш суттєво позначилася на інвестиційній сфері. Протягом останніх років відбувається різке зниження рівня використання інвестиційних ресурсів у країні. Однією із причин зниження рівня використання інвестиційних ресурсів є зменшення джерел фінансування капітальних вкладень. Державна податкова політика не сприяє активізації інвестиційної діяльності, навпаки, вона є потужним фактором, який негативно впливає на інвестиційний клімат. Однією із сфер, яка є стратегічно важливою для країни в цілому і яка нині гостро потребує додаткового залучення коштів у її розвиток є нафтогазовий комплекс.

Проблеми інвестиційного забезпечення розвитку підприємств та управління нафтогазовим комплексом завжди були в колі уваги вчених-економістів. Вагомий внесок у різні аспекти цих питань зроблено дослідженнями Р. Коуза, Д. Норта, О. Уільямсона, В. Александрової, Л. Безчасного, В. Гейця, В. Герасимчука, М. Долішнього, М. Данилюка, В. Крюкова, О. Кузьміна, О. Лапка, Б. Піріашвілі та інших. Водночас, недостатньо опрацьовано організаційно-економічний механізм державного регулювання діяльності підприємств галузі, що потребує посиленої уваги в контексті сучасних процесів структурного реформування, що нині відбуваються, в силу унікальної значимості для забезпечення енергетичної незалежності та економічного розвитку держави.

Метою даної статті є визначення проблем та особливостей інвестування розвитку нафтогазового комплексу та розробка на цій основі стратегічних напрямків підвищення ефективності його функціонування.

Для підтримки і розвитку нафтогазового комплексу державі слід вирішити наступні задачі: удосконалення методів державного регулювання економіки; створення сприятливого інвестиційного клімату; розробка гнучкої законодавчої бази; підтримка стабільності політичного режиму.

З допомогою відрегульованої системи податків, норм прискореної амортизації й її індексації, обґрунтованої облікової ставки банківського відсотку, а також бюджетних субсидій деяким галузям національного господарства держава може впливати на інвестиційний процес.

З переходом до регульованих ринкових відносин відбуваються зміни і в структурі джерел фінансування капітальних вкладень. Протягом останніх років поширення набув метод самофінансування інвестиційних витрат. Причому його

відмінною ознакою є збільшення частки власних джерел (прибутку й амортизаційних відрахувань) у фінансуванні інвестиційних програм підприємств, що не виключає доповнення кредитними і залученими джерелами.

Процес акціонування і приватизації як один з методів інвестування має важливе значення для підвищення ефективності функціонування нафтогазового комплексу України.

З врахуванням вищевикладеного можна сформулювати наступні особливості методів інвестування в галузі:

а) високий рівень відсотку на кредит робить кредитування не вигідним для галузі;

б) у зв'язку зі змінами в організаційних формах нафтогазодобувні підприємства мають можливість перерозподіляти фінансові ресурси усередині компанії;

в) крім традиційних методів інвестування підприємства галузі використовують для залучення на взаємовигідній основі не тільки ресурси населення і українських комерційних структур, але і вкладення з боку іноземних інвесторів;

г) набуває розвитку конкурсна система розміщення державних інвестиційних ресурсів;

д) програма стимулювання вітчизняних та іноземних інвесторів в економіку України під державні гарантії і страхування дозволяє збільшити обсяги майбутніх інвестицій;

е) розширюється практика залучення іноземних інвесторів через аукціони;

є) одним з напрямків співробітництва з Україною є спільне освоєння нових родовищ іноземними компаніями – переможців конкурсів (тендерів) на право їх розробки;

ж) фінансовий лізинг як одна з форм ресурсозбереження являє інтерес для підприємств галузі;

з) процес акціонування і приватизації як один з методів інвестування має важливе значення для підвищення ефективності нафтогазового комплексу України [1, С.100].

Сучасний розвиток нафтовидобувної галузі України відбувається в умовах постійного впливу адміністративно-господарського і ринкового механізмів. До числа головних інструментів першого відносяться технологічні стандарти, стандарти якості продукції, сертифікати, дозволи і ліцензії, штрафи. Важливу роль в адміністративному механізмі відіграють платежі користувачів, субсидії, податки й ін. Однак не завжди даний інструментарій повною мірою сприяє ефективному розвитку економіки галузі. Так, один із найголовніших недоліків системи оподаткування нафтового комплексу полягає в непропорційному розподілі податкового тягаря в технологічному ланцюгу. Основні платежі припадають на видобувні й нафтопереробні компанії. У результаті весь податковий тягар лягає на найбільш технологічні ділянки виробничого ланцюга, які потребують значних інвестиційних затрат. До інших серйозних недоліків варто віднести паралельне існування двох податкових режимів (ліцензування та угода про розподіл продукції), а це стримує розвиток нормальної конкуренції і свідчить про недосконалість існуючої системи оподаткування.

В контексті даного дослідження доцільно виділити основні проблеми розвитку нафтогазової промисловості. На нашу думку, до останніх слід віднести:

- проблема ефективної диверсифікації газо- та нафтопостачання в Україні;
- скорочення обсягу загального видобування нафти і газу в Україні;
- розвиток і підтримання працездатності газо- та нафтотранспортної системи України;

- необхідність загального скорочення споживання природного газу в Україні;
- створення сприятливого інвестиційного клімату в галузі;
- неповна завантаженість вітчизняних нафтопереробних заводів (НПЗ);
- криза неплатежів, особливо в газовому секторі.

Однобічне використання ринкового механізму в нафтовидобувній галузі проявляється в прагненні сучасних надрокористувачів одержувати максимально можливу вигоду від використання природних ресурсів, ігноруючи при цьому інтереси населення територій, на яких розташовані нафтовидобувні підприємства. Найчастіше це супроводжується не тільки ухилянням надрокористувачів від сплати податків, а й неякісною, екологічно необґрунтованою експлуатацією свердловин, недостатнім виробітком їх запасів. Використання принципу «зняття вершків» в умовах фактично монопольного положення великих компаній у галузі дозволяє їм отримувати (за відсутності конкуренції) ліцензій на розробку значної кількості родовищ, а потім консервувати частину з них. В результаті за останні десять років істотно погіршилося використання фонду свердловин. Проблеми, що нагромадилися в нафтовидобувній галузі за останній період, були враховані при розробці програм, які визначають пріоритети довгострокової енергетичної політики України, серед яких: Національна енергетична програма України до 2010 року (196/96-ВР), Концепція національної безпеки України (3/97-ВР), Комплексна державна програма енергозбереження (148-97-п), інші програми [2].

У якості концепцій стратегічного розвитку нафтогазового комплексу України було прийнято наступні:

- а) стабільне, безперервне й економічно ефективне задоволення внутрішнього й зовнішнього попиту на нафту та продукти її переробки;
- б) забезпечення стабільно високих надходжень до консолідованого бюджету;
- в) забезпечення політичних інтересів України на світовій арені;
- г) формування стійкого платоспроможного попиту на продукцію супутніх галузей економіки (обробної промисловості, сфери послуг, транспорту тощо).

Для здійснення виділених напрямів, поряд із забезпеченням розширеного відтворення сировинної бази нафтовидобувної промисловості, ресурсо- та енергозбереження, одним із завдань є збільшення видобутку нафти. З кожним роком зростає складність робіт при розвідуванні вуглеводнів, бурінні свердловин та видобуванні нафти і газу. Згадані тенденції набули ще більш яскравого виразу в міру вичерпування легковидобувних запасів нафти і газу, які залягали на невеликих глибинах. За останні 10 років значно ускладнились умови будівництва свердловин (збільшилась глибина свердловин, тиски та температури порід, що розбурюються), в зв'язку з цим ускладнилась конструкція свердловин. Також стали більш жорсткими вимоги щодо охорони праці та захисту навколишнього середовища.

Враховуючи складність та високу вартість нафтогазового обладнання та постійні зміни і ускладнення умов робіт при видобутку нафти і газу, важливе значення в роботі нафтогазових підприємств відігравали науково-дослідні та експериментально-конструкторські роботи. Завдяки новітнім технічним рішенням вдалося впровадити нові методи буріння, досягти більш повного вилучення запасів нафти і газу з надр Землі, більш ефективно використовувати ресурс нафтогазового обладнання, запобігаючи при цьому виникненню аварійних ситуацій [3, С.69-70].

Виходячи із сучасної і прогнозованої якості сировинної бази, нафтовидобувної галузі вже у перспективі необхідні:

1. Удосконалення системи надрокористування з метою підвищення зацікавленості надрокористувачів у вкладенні власних коштів у відтворення

мінерально-сировинної бази.

2. Значна інтенсифікація геологорозвідувальних робіт, що забезпечує необхідний приріст видобутку нафти за рахунок розвідування нових родовищ. Державна програма ліцензування надр повинна забезпечити досягнення необхідних рівнів геологорозвідувальних робіт і обсягів інвестицій у них для стійкого розвитку галузі.

3. Збільшення в загальному обсязі видобутку частки складних і важкодоступних запасів.

4. Підвищення коефіцієнтів нафтовіддачі з метою більш повного вилучення вуглеводнів і збільшення рівнів поточного видобутку з родовищ, які розробляються.

Експерти прогнозують, що запасів розвіданих родовищ вистачить ще на 42 роки. Майже одна третина прогнозних вуглеводних ресурсів зосереджена в українському секторі Чорного та Азовського морів. Морські акваторії освоєні лише на 5 %. Тому Азово-Чорноморський регіон може стати пріоритетним з точки зору сировинної бази видобутку нафти і газу. Однак це можливо лише за умови забезпечення зростання обсягів і ефективності геологорозвідувальних робіт і залучення додаткових інвестиційних коштів [4, С.258].

Враховуючи світовий досвід, насамперед економічно розвинутих країн, і минулий досвід періоду індустріалізації України в складі СРСР, стає очевидним, що стійкий розвиток економіки країни на сучасному етапі пов'язаний з необхідністю завчасного створення і відновлення в найближчій перспективі великих нафтовидобувних потужностей за рахунок будівництва нових на базі резервних родовищ, реконструкції багатьох діючих підприємств, а також технічного переобладнання і впровадження ефективних технологій.

Нафтогазова промисловість, являючись одним із рушіїв економіки, завжди потребувала значних вкладень капіталу, матеріальних і трудових ресурсів, які складають лівову частку собівартості продукції. Існує декілька фундаментальних структурних перешкод, які стримують інвестиційні потоки в галузь:

- реструктуризація та приватизація державних нафтогазових компаній з повним відокремленням функцій виробництва, транспортування і реалізації;
- створення незалежної системи регулювання, у тому числі ліцензійних органів, які б мали відповідні повноваження;
- розвиток конкурентного ринку нафти і газу, включаючи надання права постачання газу на конкурентній основі;
- лібералізація цін на газ, включаючи право вітчизняних виробників конкурувати на рівних з імпортерами; надання відкритого доступу до транспортних трубопроводів та лібералізація цін для кінцевих споживачів.

Відзначається, що особливо важливим моментом у вирішенні даної проблеми є можливість доступу до роботи на стратегічно важливому, однак вже давно слабо функціонуючому українському нафтогазовому ринку, іноземних компаній.

Потенційні інвестори української нафтогазової галузі намагаються виходити на відкритий діалог з владою, пропонуючи спростити надзвичайно складну систему податків і різноманітних правил як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Інвестори, як вітчизняні, так й іноземні, не можуть бути впевненими у тому, що вони отримають відповідний рівень повернення інвестицій, а тому вбачають високий рівень ризику.

Взагалі закордонним інвесторам на українському нафтогазовому ринку втриматися досить важко. Ефективне і прибуткове функціонування підприємства на цьому ринку можливе лише в системі вертикально-інтервованого комплексу типу «видобуток сировини - кінцевий споживач». Для західних компаній головною

проблемою є саме найнижча ланка - видобуток сировини. В Україні останнім часом не відкриті значні родовища нафти, і перспектив швидкого зростання для західних інвесторів на території України немає. Сподіватися на найближчу російську сировину західним інвесторам не доводиться, так як Росія розглядає Україну як сферу виключно власних інтересів і не піде на співпрацю з західними компаніями.

Таким чином, при будь-якій динаміці видобутку нафти стратегічними завданнями розвитку нафтовидобувної галузі в нашій країні залишаються: забезпечення необхідної структури запасів; повільне й поступове нарощування видобутку зі стабілізацією її рівня на довгострокову перспективу і раціональне використання розвіданих запасів нафти.

Передбачається забезпечити зростання обсягів переробки нафти до 47 млн. тонн на рік, що забезпечується наявними виробничими потужностями за умови закупівлі нафти у відповідних обсягах. Для цього необхідно:

- інтенсифікувати роботи з будівництва нафтового терміналу в порту Південний та нафтопроводу Одеса-Броди за рахунок концентрації ресурсів підприємств галузі, залучення коштів вітчизняних інвесторів, кредитів Європейського банку реконструкції та розвитку;

- збільшити кількість джерел постачання нафти та газу з країн Центрально-Азіатського регіону, передусім з Азербайджану, Казахстану, країн Близького Сходу, Північної Африки і басейну Північного моря (Нідерланди, Норвегія);

- знайти можливість забезпечення галузі обіговими коштами для закупівлі імпортової нафти;

- залучити вітчизняні та іноземні інвестиції для реконструкції діючих потужностей нафтопереробних заводів з метою збільшення глибини переробки нафти до 75 %, виробництва моторного палива – в 1,5 рази;

- розробити план перспективного розвитку магістральних систем транспортування нафти і газу як одного з найбільш економічно ефективних напрямів діяльності паливно-енергетичного комплексу;

- для фінансування реконструкції діючих магістральних нафто- і газопроводів розробити і впровадити заходи щодо використання власних коштів, інвестиційних і кредитних надходжень міжнародних фінансових організацій, іноземних компаній і фірм [5].

Отже, слід зазначити, що підвищення рівня конкурентоспроможності України у видобуванні, переробці і транспортуванні нафти і газу – це запорука здобуття Україною незалежної сильної позиції як на ринку газу, так і на ринку нафти. Реалізація вищенаведених стратегічних напрямків дозволить перш за все, ефективно диверсифікувати постачання нафти і газу в Україну, забезпечити зростання транзитних потоків вуглеводневої сировини територією України. Крім того, в Україні буде забезпечено збільшення видобування сировини на території, що має забезпечити зростання економічної самостійності України від Росії з нафтогазового питання.

Список літератури

1. Краснюк М.Т. Досвід та проблеми іноземного інвестування у нафтогазовий комплекс України / М.Т. Краснюк // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія управління: стан та перспективи» – К.: КНЕУ, НТУУ «КПІ». – 2000. – С.100.
2. www.gska2.rada.gov.ua.
3. Крюков В. А. Кто в «нефтяном доме» хозяин? / В. А. Крюков // Эко. – 2002. – № 2. – С. 69-75.
4. Ямалетдинов Р. Р. О рациональном использовании недр / Р. Р. Ямалетдинов // Право: теория и практика. – № 10. – 2003. – С.258.
5. Саприкін В. Енергетична політика України на сучасному етапі (доповідь на конференції в Берліні) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – www.nceps.org.ua.

А.Никонов

Измерение и оценка инвестиционной привлекательности нефтегазового комплекса

В данной статье определены ключевые проблемы инвестирования нефтегазового комплекса в Украине и его особенности. Обоснованно определяющую роль инвестиционной деятельности предприятий нефтегазовой сферы в обеспечении их конкурентоспособности как на внутреннем, так и на внешнем рынках, разработаны стратегические приоритеты функционирования нефтегазового комплекса, призванные обеспечить наращивание его ресурсно-экономического потенциала и ускоренный рост на долгосрочной основе.

A.Nikonov

Measuring and estimation of investment attractiveness of нефтегазового complex

In this article certainly key problems of investing of oil and gas complex are in Ukraine and his feature. Grounded determining role of investment activity of enterprises of oil and gas sphere in providing of their competitiveness both on internal and on external, markets, strategic priorities of functioning of oil and gas complex are developed, what called to provide the increase of him resource-economic to potential and speed-up growth on long-term basis.

Одержано 27.11.09

УДК 657.7

М.С. Письменна, аспірант

Кіровоградський національний технічний університет

Внутрішній аудит банківських ризиків

Визначення та класифікація банківських ризиків відповідно до наукових підходів, документів Національного банку, Базельського комітету з банківського нагляду, оцінка банківських ризиків, основні складові внутрішнього аудиту банківських ризиків, завдання, об'єкти, аудиторські процедури внутрішнього аудиту банківських ризиків, обговорення результатів аудиту з керівництвом для ефективного впровадження.

банківські установи, ризики, банківські ризики, аудит, внутрішній аудит

На сучасному етапі розвитку економіки України роль банків як активних учасників підприємницької діяльності постійно зростає. Вихід українських банків на міжнародні фінансові ринки потребує адаптації їх управлінських систем до рівня світових стандартів банківської діяльності. Протягом останніх років намітилася тенденція стрімкого зростання активів українських банків, що зумовлює активізацію процесів управління банківськими активами. За умов високої ризиковості ринкового середовища фінансова стійкість банку залежить від забезпечення прибуткової діяльності, вибору раціонального варіанта розміщення ресурсів, можливості оцінювати та контролювати ризики. Зазначені процеси вимагають внутрішнього аудиту якості управління банком з урахуванням рівня ризиковості. У зв'язку з цим актуалізується необхідність дослідження теоретико-методичного забезпечення внутрішнього аудиту оцінки ідентифікації та реагування управління на ризики і загрози при управлінні. Такий підхід забезпечить підвищення надійності та ефективності банківської діяльності.